

ПРАВА ЧОВЕКА У ПРАВНОМ ПОРЕТКУ САД

- Битни су уставни амандмани из 1791. године јер изворни текст Устава из 1787. године није нормирао људска права.
- 1. амандман гласи: *„Конгрес не може донети никакав закон о установљавању религије или закон којим би се забрањивало слободно исповедање вере, закон који би ограничавао право говора и штампе, или право грађана да се окупљају и да се обраћају влади у погледу отклањања неправди“*.

- Пре свега, слобода религије је одређена на негативин начин тиме што је недопуштено установљење државне религије.
- У Великој Британији, Англиканска црква проглашена је државном црквом.
- Из тог разлога велики је број религија и верских скупина у САД (пре свега протестантских).
- Значајна последица овога амандмана је да Цркве не могу бити правна лица, док у енглеском праву могу.

- Право на правично суђење предвиђено је у 6. амандману – *Свако има право да му суди непристрасна порота државе или среза у коме се налази.*
- При томе, усваја се принцип да порота суди у свим процесима који се тичу *common law-a* – пре свега кривичноправним, а делом и грађанскоправним.
- Када је у питању суђење по *equity-ju*, ту порота не постоји јер се систем правичности развио из административног поступка.
- Постоје и гаранције у кривичном поступку које предвиђа амандман 5, а то је да нико не може бити двапут подвргнут истом кривичном поступку.

- Даље, уставни амандмани предвиђају да нико не може бити принуђен да сведочи против самог себе и да свако има право на браниоца, да нико не може бити лишен слободе, живота или имовине без законом прописаног поступка.
- То су процесне гаранције које, заправо, забрањују *bill of attainder* – да парламент као врховна власт некога оптужи или осуди. То је у Енглеској могуће, али се више не практикује. У америчком праву то је изричито забрањено.
- Имовина не може за јавну употребу бити одузета без правичне накнаде. Зато је експропријација, одузимање приватне имовине за јавне потребе уз правичну накнаду, постала уставни принцип.
- Устав САД врло се тешко мења (оба дома Конгреса и три четвртине савезних држава).

ЛИЧНО И ПОРОДИЧНО ПРАВО У САД

- У праву САД правно је способан сваки човек.
- Постоје и неки други субјекти права који могу, али не морају бити субјекти права.
- Правни субјективитет не почиње рођењем већ зачећем, па се установљава заштита нерођеног детета и посебан старатељ *curator ventris*.
- Ситуације где су права нерођеног детета у питању, пре свега су наследноправне (на пример, ако отац нерођеног детета погине у саобраћајној несрећи, када правна способност не би била призната од зачећа, дете не би било наследник свог оца).
- Међутим, ако се дете мртво роди, сматра се да никад није било рођено и да никаква права није стекло.

- Пословна способност, која подразумева способност закључивања правних послова и предузимања правних радњи, слична је деликтној способности.
- Деликтна способност је способност да се одговара, било у грађанском праву било у кривичном праву.
- Према *common law*, пунолетство наступа са 21. годином живота.
- Но, поједине савезне државе су предвиделе пунолетство са мањим бројем година – углавном 18 година живота.
- Америчко право не прави никакву разлику у погледу статуса мушкарца и жене.

- Занимљиве су одредбе родитељског права.
- Правило је, наиме, да све што стекне малолетник припада његовим родитељима.
- Родитељи могу да еманципују малолетника, када он ради и зарађује, и тада престају њихове обавезе према малолетном детету.
- Имовина коју оно стекне припада детету, али родитељи више нису дужни да га издржавају.
- Еманципација наступа најчешће закључењем брака.
- Лица која се роде са психичким недостацима немају пословну способност.
- Лица која су се родила психичка здрава, али услед каснијег обољења немају способност да учествују у правном промету (lunatics), имају старатеље, а то су обично родитељи.

- Што се тиче деликтне способности, суд у сваком датом случају испитује да ли је једно лице било способно да учини неки деликт.
- Наше право фиксира границу на 14 година. Лице млађе од 14 година сматра се дететом и не може бити деликтно одговорно.
- У Америци лице које има, на пример, 6 година може одговарати ако судија установи да је деликтно способно (један седмогодишњи дечак чији су родитељи Немци примећен је да врши блудне радње над својом полусестром старом 3 године, а судија је наложио да се тај дечак лиши слободе и окује у ланце). Јавно мњење у Немачкој било је згрануто па је дошло до интервенције Немачке државе и САД су допустиле да родитељи дечака одведу у Немачку.

- Правило *nullum crimen, nulla poena sine lege* не важи у англоамеричком праву.
- У прецедентном праву кривична дела делују ретроактивно, па лице може бити осуђено иако дело претходно није било прописано.
- Са друге стране, савезне државе су надлежне за прописивање кривичних дела и врло често ти кривични законици садрже по више хиљада чланова.
- Ту важи правило *nulla lex sine poena*. Примера ради, у појединим државама учвршћивање шешира дугачком иглом или пљување по тротоару јесу кривична дела.

- У САД влада принцип да муж и жена имају потпуно одвојене имовине, осим случаја када су нешто заједнички радили (закључили уговор и стекли неку ствар).
- У случају развода брака, она страна која нема средстава за издржавање има право на издржавање од другог супружника, уколико се тога права није изричито одрекла.
- Муж и жена и пре и у току брака могу да закључују уговоре који морају бити сагласни закону и добрим обичајима.
- Муж или жена могу да закључе уговор који оптерећује имовину друге стране (куповина намирница, или плаћање поправке куће у којој живе). Такав правни посао који би жена закључила на терет имовине мужа је правоваљан и оптерећује имовину мужа.

- У САД треба разликовати правни положај држављана од странаца.
- По данашњем праву странац-физичко лице има сва грађанска права као држављанин САД.
- Странац једино нема политичка права.
- Рестрикција постоји у погледу страних правних лица.
- Страна правна лица у неким државама не могу да стичу имовину у САД. Међутим, то је добрим делом укинато, па да су и страна правна лица унеколико изједначена са домаћим правним лицима.

ПРАВНА ЛИЦА И ДРУШТВА У ПРАВУ САД

- Правно лице је једна специфична конструкција права.
- Англоамеричко право је у том погледу веома либерално, па права и обавезе могу да имају одређена удружења која немају статус правних лица (раднички синдикати).
- САД су седиште највећих корпорација на свету.
- Зато је један од најважнијих делова грађанског права право корпорација.
- Од корпорација се разликују тзв. partnership (ортаклук).

- Друштво обухвата два или више лица која улажу заједничку имовину ради постизања неког комерцијалног циља.
- У нашем праву члан друштва може да буде и неко ко улаже само свој рад (у САД не).
- Акционарска друштва су најважнији облик корпорација.
- Прво акционарско друштво у овој правној породици била је источноиндијска компанија, која је добила статус правног лица 1600. године.
- Иначе, акционарско друштво може да настане на више начина – на основу *common law*-а, законом, и сл.
- Мали је број правних лица која су настала по *common law*-у.
- *Common law* познаје корпорацију која обухвата само једног човека, што је немогуће у романско-германско-словенском правном систему. Таква корпорација у првом реду је Круна. Наиме, носилац круне може да се мења, то може да буде краљ или краљица, али круна непрекидно постоји – она је замена за државу.

- Правно лице може и да настане одлуком одређених лица оснивача и то је најчешћи случај.
- Друштво се оснива ради постизања одређеног имовинског циља, најчешће ради трговине.
- Имовину акционарска друштва изражавају у одређеним трговачким папирима - акцијама.
- При томе није потребно да се добије сагласност за оснивање акционарског друштва, па чак ни упис у регистар (код нас не постоји дозвола за оснивање, али постоји обавеза да друштво буде уписано у регистар).

- Правно лице мора да послује у оквиру циља за који је основано.
- Уколико акционарско друштво прекорачи границе циља, то је тзв. акт *ultra vires*, који је недозвољен и биће поништен, а може наступити и грађанска и кривична одговорност.
- Међутим, уколико је одређена делатност везана за основну делатност правног лица, онда она не представља прекорачење, већ је дозвољена.
- Примера ради, ако акционарско друштво управља неким рудником, оно има право да прави железничке пруге помоћу којих ће се руда износити из рудника и стављати у саобраћај.

- Европске акције, по правилу, морају да садрже означење одређене своте новца. Међутим, на берзи, оне се продају по тржишној цени која може бити различита од номиналне.
- У САД акције немају означену вредност.
- Акција је врло значајан елемент шпекулације у капиталистичком свету. Ту многи зарађују, али и губе.
- Рецимо када је дошло до велике светске економске кризе 1929. године, цена акција катастрофално су пале. Многи људи средње класе су били упропашћени јер су преко акција узимали кредите и отплаћавали их из дивиденди.

- Акционарско друштво у САД има другачију структуру управљања – постоји само скупштина акционара и одбор директора.
- Скупштина акционара састављена је од свих акционара и сви имају право управљања акционарским друштвом тј. доношења важних одлука. То су одлуке које се тичу избора одбора директора, потврђивања завршних рачуна, фузије са другим предузећима или акционарским друштвима, опредељивања делатности.
- Сва се ова питања регулишу статутом друштва који доноси скупштина акционара.
- Скупштина не може да се меша у рад директора. Тек када истекне мандат изабраним директорима постоји могућност да се на скупштини изаберу нови директори.

- Постоји и државна контрола над акционарским друштвима, посебно да би се спречила злоупотреба од стране директора.
- Значајан облик контроле рада акционарског друштва јесте тзв. Шерманов закон (добио име по сенатору Шерману), који спречава монополе на тржишту у појединим делатностима.

НАСЛЕЂИВАЊЕ У ПРАВУ САД

- Наследно право јесте грана права која уређује прелазак имовине једнога лица које је умрло на његове наследнике.
- Постоје две врсте наслеђивања: законско и тестаментално наслеђивање.
- Законско наслеђивање постоји и у англоамеричком праву.
- Специфичност овог права је установа *dower*. То је право супружника да до краја живота ужива имовину која му је потребна за издржавање.
- Дакле, не постаје потпуни власник, него нешто што би се могло назвати плодуюживаоцем.
- Уколико преживелог брачног друга нема, онда постоји следећи ред наслеђивања: прво наслеђују деца и други наследници узлазне и низлазне праве линије; следећи ред наслеђивања чине браћа и сестре. Уколико њих нема, долазе стричеви, ујаци и тетке, па онда њихова деца и тако даље. И веома далеки рођаци могу бити позвани на наслеђивање.
- Уколико нема наследника, имовина припада Круни у Енглеској или држави у САД. који наслеђену имовину обично препуштају одређеним добротворним установама.

- Тестаментално наслеђивање је наслеђивање на основу изјаве последње воље.
- Особеност англоамеричког права је да не постоји установа нужног наслеђивања, па завешталац целокупну своју имовину може да остави коме хоће. То је враћање на принцип потпуне слободе тестирања, који је важио у римском праву.
- Завештање (*will*), у погледу форме, подлеже неким оштрим ограничењима. Наиме, за романско-германско-словенска права карактеристичан је тзв. олографски или својеручни тестамент. То је такав тестамент који саставља тестатор у писаној форми својеручно и потписује га.
- У англоамеричком праву овакав тестамент сам по себи не важи, већ су потребна најмање два сведока, а у неким државама и три. Сведоци потврђују да је уистину тестамент потписао оставилац.

- Још једна особеност англоамеричког наследног права је у томе што ако се завешталац ожени или уда, претходно сачињени тестамент аутоматски губи снагу.
- Због тога је јако важно да се означи датум састављања тестаментa. Без тога тестамент не важи.
- Постоји и тестамент у нужди, односно у невољи. Завешталац у тој ситуацији може пред сведоцима дати изјаву и тиме располагати својом имовином.
- Постоји опасност злоупотреба. Зато су прописана одређена ограничења за тестамент који се даје усмено на смрти.
- Тестатор у таквој ситуацији не може ништа оставити сведоцима.